

Inhoud

118e jaargang 2005
nummer 1

Artikelen

Geraldine Reymanants en Marysa Demoor
**Vrouwenstemmen in Vlaamse oorlogskranten,
1914-1918**

5

Wat waren de belangrijkste thema's in de katholieke Vlaamse pers tijdens de Eerste Wereldoorlog en op welke wijze namen vrouwen daarin deel aan de actuele debatten? De auteurs analyseren de voornaamste journalistieke genres waarin vrouwen publiceerden, de onderwerpen die ze aankaartten en de manier waarop deze journalistieke activiteiten tijdens de oorlog bijdroegen aan vrouwenemancipatie. Voorts wordt de impact van de Eerste Wereldoorlog op de vrouwenemancipatie in Vlaanderen vergeleken met de situatie in Groot-Brittannië.

Paul Erdkamp
**De transformatie van de antieke wereld
Economie, demografie en stedelijk leven tussen
Oudheid en Middeleeuwen**

22

De donkere eeuwen tussen Constantijn en Karel de Grote worden door veel historici veronachtzaamd. Maar waren ze wel zo donker? Jarius Banaji wil een term als 'neergang' schrappen uit het debat over de laat-antieke wereld. Wolfgang Liebeschuetz koppelt het einde van de oudheid daarentegen aan de neergang en val van het antieke stedelijke leven. Michael McCormick betoogt dat de economie van Europa weer uit het diepe dal kroop toen westerse kooplieden slaven gingen exporteren in ruil voor Arabisch goud. Deze recente literatuur, inclusief de door Richard Alston beschreven veranderingen van de Egyptische steden in de Romeinse en Byzantijnse tijd, verdient een kritische bespreking.

Dick van Lente

Publieke beeldvorming van de natuurwetenschappen in de negentiende en twintigste eeuw

32

Wetenschapspopularisering, het 'vertalen' van wetenschappelijke kennis in voor niet-deskundigen begrijpelijke taal, is van groot belang voor de hedendaagse westerse samenlevingen waarin natuurwetenschap en techniek een centrale rol spelen. De belangstelling onder historici voor dit publieke beeld van de wetenschappen en de techniek is aanzienlijk toegenomen in recente decennia. Dit artikel geeft een overzicht van de historische en sociaal-wetenschappelijke literatuur over wetenschaps- en techniekpopularisering sinds de jaren 1970, toegespitst op enkele recente publicaties.

Contramine

*In deze nieuwe rubriek biedt het Tijdschrift voor Geschiedenis ruimte om opvattingen en inzichten over relevante historische onderwerpen uit te wisselen en ter discussie te stellen. De redactie hoopt hiermee het debat onder historici in Nederland en Vlaanderen te stimuleren. In een discussie tussen Peter Rietbergen en Geert Mak staat ditmaal het succesvolle boek *In Europa* centraal.*

Peter Rietbergen

Met Mak 'in Europa'

41

Geert Mak

Waarom mag een journalist niet zoeken zonder antwoord?

51

Boekbesprekingen

M. Junkelmann, *Hollywoods Traum von Rom und die Tradition des Monumentalfilms* (R. Halbertsma)

6

R. van Kesteren, *Het verlangen naar de Middeleeuwen. De verbeelding van een historische passie* (M. Verboom)

6

R. Shannan Peckham ed., *Rethinking Heritage. Cultures and Politics in Europe* (R. van der Laarse)

6

G. Cepl-Kaufmann en A. Johanning, *Mythos Rhein. Zur Kulturgeschichte eines Stromes* (W. Melching)

6

E. van Alphen, *Schaduw en spel. Herbeleving, historisering en verbeelding van de Holocaust* (H. de Jong)

6

D. Rosman, <i>The Evolution of the English Churches 1500-2000</i> (H. Hoekstra)	71
H. I. Flower, <i>The Cambridge companion to the Roman Republic</i> (P. Erdkamp)	73
A.A. Lelis, W.A. Percy en B.C. Verstraete, <i>The age of marriage in ancient Rome</i> (L. de Ligt)	75
R. Morstein-Marx, <i>Mass Oratory and Political Power in the Late Roman Republic</i> (F. Vervaet)	77
A. Winterling, <i>Caligula. Eine Biographie</i> (D. den Hengst)	79
L. Jones Hall, <i>Roman Berytus. Beirut in late antiquity</i> (L. de Jong)	81
D. Rollason, <i>Northumbria, 500-1100. Creation and destruction of a kingdom</i> (R. Meens)	83
K. A. Lynch, <i>Individuals, families, and communities in Europe, 1200-1800. The urban foundations of western society</i> (Th. Engelen)	85
J.F. Richards, <i>The Unending Frontier. An environmental history of the early modern world</i> (G. de Bruin)	87
V. Harding, <i>The Dead and the Living in Paris and London, 1500-1670</i> (H. Roodenburg)	90
H. Kamen, <i>The Duke of Alba</i> (J. de Wolf)	91
M. Weis, <i>Les Pays-Bas espagnols et les États du Saint Empire (1559-1579). Priorités et enjeux de la diplomatie en temps de troubles</i> (N. Mout)	92
N. H. Keeble, <i>The Restoration. England in the 1660s</i> (E. Mijers)	94
J. Pritchard, <i>In Search of Empire. The French in the Americas, 1670-1730</i> (P.C. Emmer)	96
J. Black, <i>Parliament and foreign policy in the eighteenth century</i> (J. Koopmans)	98
D. Beckers, 'Het despotisme der Mathesis'. Opkomst van de propaedeutische functie van de wiskunde in Nederland, 1750-1850 (I. Stamhuis)	100
M. Rowe, <i>From Reich to State. The Rhineland in the revolutionary age, 1780-1830</i> (A. Beening)	102
E.G. Arnold, <i>Het genootschap Christo Sacrum te Delft. Privatisering van de godsdienst rond 1800</i> (J. Eijnatten)	104
H. McLeod en W. Ustorf ed., <i>The Decline of Christendom in Western Europe, 1750-2000</i> (G.J. Schutte)	106
G. van der Plaats, <i>Eendracht als opdracht. Licuue van Aitzema's bijdrage aan het politiek debat in de zeventiende-eeuwse Republiek</i> (G. de Bruin)	108
A. Pigeard, <i>La conscription au temps de Napoléon, 1798-1814</i> (J. Gabriels)	110
O.W. Hoogerhuis, <i>Baren op Beveland. Vruchtbaarheid en zuigelingensterfte in Goes en omliggende dorpen gedurende de 19e eeuw</i> (P. Brussee)	112

S. Gerson, <i>The pride of place: local memories and political culture in nineteenth century France</i> (E. Storm)	114
D. Bair, <i>Jung. A Biography</i> (H. Israels)	116
P.E. Staal, <i>Automobilisme in Nederland. Een geschiedenis van gebruik, misbruik en nut</i> (M. van Rossem)	118
U. Lindner, M. Niehuss ed., <i>Ärztinnen - Patientinnen. Frauen im deutschen und britischen Gesundheitswesen des 20. Jahrhunderts</i> (U. Jansz)	119
R. Lim, <i>The geopolitics of East Asia. The search for equilibrium</i> (E. Touwen-Bouwsma)	122
E. Gans ed., <i>Met alle geweld. Botsingen en tegenstellingen in burgerlijke Nederland</i> (T. de Vries)	124
H. Langeveld, <i>Hendrikus Colijn 1869-1944 / Deel 2: 1933-1944 Schipper naast God</i> (L.J. Giebels)	126
H. Schreckenber, <i>Ideologie und Alltag im Dritten Reich</i> (R. Veltmeijer)	128
C. Fogu, <i>The Historic Imaginary: Politics of History in Fascist Italy</i> (H. de Jong)	130
F. Glissenaar, <i>Indië verloren, rampspoed geboren</i> (S. Scagliola)	132
J. Gillingham, <i>European integration 1950-2003. Superstate or new market economy?</i> (J.W. Brouwer)	134
H. Möller en U. Wengst ed., <i>Einführung in die Zeitgeschichte</i> ; G. Metzler, <i>Einführung in das Studium der Zeitgeschichte</i> (P. Luyckx)	136
R. Buikema en M. Meijer ed., <i>Kunsten in beweging 1900-1980</i> , (F. Diepenbrock)	138

Inhoud

118e jaargang 2005
nummer 2

Themanummer

'De Westforschung en Nederland'

onder gastredactie van Barbara Henkes en Ad Knotter

Artikelen

Barbara Henkes en Ad Knotter

Ten geleide

146

De vraag hoe Duitse nationaal-socialisten hun aanspraken op onder meer het aangrenzende Nederland wetenschappelijk hebben trachten te onderbouwen heeft in Duitsland de afgelopen jaren tot heftige debatten geleid. Een dergelijke discussie over de vervlechting van politiek en wetenschap verdient ook in de Nederlandse geschiedwetenschap een plaats.

Ton Nijhuis

Het debat over de Westforschung in Duitsland en Nederland

148

Het debat over de Westforschung is sterk gestimuleerd door het Duitse onderzoek naar de Ostforschung. Evenzeer is het er door belast. De aanzienlijke verschillen die er bestaan tussen deze twee fenomenen verdienen aandacht. Bovendien moet rekening worden gehouden met de historiografische en politieke context die in Duitsland sterk verschilt van die in Nederland.

Peter Schöttler

Die deutsche 'Westforschung' der 1930er Jahre zwischen 'Abwehrkampf' und territorialer Offensive

158

Was ist mit dem Wort 'Westforschung' gemeint? Was heißt dabei 'Westen' und was heißt hier 'Forschung'? Welche Personengruppe ist betroffen, welche Institutionen? Um welche Forschungsarbeiten im engeren Sinne geht es – mit welchen Konsequenzen? Welche Kontroversen werden gegenwärtig über das 'Erbe' der Westforschung nach 1945 geführt?

Karl Ditt

**Franz Petri und die Geschichte der Niederlande:
Vom germanischen Kulturraum zur Nation
Europas**

161

Mit dem Wechsel vom Dritten Reich zur Bundesrepublik Deutschland hat Franz Petri seine Interpretation der Geschichte der Niederlande geändert. Im Dritten Reich betrachtete er die Geschichte als einen spät einsetzenden Verselbständigungsprozeß, der aufgrund der stammlichen Herkunft nie weit weg von dem Deutschen Reich führen konnte. In der Bundesrepublik sah er dagegen den frühzeitigen Verselbständigungsprozeß eines Volkes, das er jetzt als gleichberechtigtes Mitglied in einem Europa der Nationen anerkannte.

Peter Groenewold

**Die politische Dimension fehlt. Anmerkungen
zum Beitrag von Karl Ditt**

188

Volgens Groenewold gaat Karl Ditts bijdrage over Franz Petri uitsluitend over wetenschappelijk-inhoudelijke vraagstukken. De politieke dimensie wordt verwaarloosd, terwijl Petri deel uitmaakte van een netwerk dat voor de ideologische voorbereiding van de bezetting van Nederland en België verantwoordelijk was.

Marnix Beyen

**De grenzen van de grensoverschrijdende West-
forschung. De wetenschappelijke zoektocht naar
etnische eigenheid in Nederland en Wallonië
1850-1950**

191

De Duitse Westforschung bouwde in hoge mate voort op thema's die al eerder in het historische bewustzijn van de West-Europese landen hadden postgevat. Een vergelijkende studie van Nederland en Wallonië maakt duidelijk dat dit gegeven voor de Volkstums-politik van de Duitse bezetter een zegen, maar vooral ook een vloek kon zijn.

Martijn Eickhoff

**Intenties en effecten van de Westforschung. Com-
mentaar bij de bijdrage van Marnix Beyen**

202

Waar Beyen spreekt van relatief 'autochtone' nationale geschiedbeelden die nauwelijks door Westforscher werden beïnvloed, wordt in deze bijdrage beklemtoond dat deze geschiedbeelden ook op 'alloch-

tone' bronnen steunden. Dit wordt vooral duidelijk indien men zich niet blind staart op de geschiedschrijving, maar ook vakgebieden als de archeologie, volkskunde, sociologie en fysische antropologie bij de analyse betreft.

Barbara Henkes

De eenheid van 'het volk' als basis voor wetenschap en politiek. P.J. Meertens en de Westforschung

207

In de jaren 1930 en 1940 raakte het wetenschappelijk onderzoek naar een staatsgrensoverschrijdende volkscultuur verweven met het politieke streven naar een Groot-Nederlandse en een Groot-Germaanse eenheid. Door zijn oriëntatie op Vlaanderen en Duitsland werd ook P.J. Meertens, de secretaris van de Dialecten- en Volkskundecommissie van de KNAW, daarin betrokken.

Ad Knotter

Na de Kulturraumforschung. Oude en nieuwe concepten in de grensoverschrijdende regionale geschiedschrijving

227

In de Kulturraumforschung werden regionale identiteiten gefundeerd in etniciteit, volkscultuur en taal, los van de later gevormde nationale grenzen. Dit essentialistische uitgangspunt speelt tegenwoordig geen rol meer in de regionale geschiedschrijving. Daarin wordt ervan uitgegaan dat regio's worden gevormd door processen van interactie, constructie en transformatie. Grensoverschrijdend regionaal historisch onderzoek kan zich beter oriënteren op de sociaal-wetenschappelijke border studies.

Anton Schuurman

Ruimte en geschiedenis – een noodzakelijk debat

247

In reactie op het globaliseringsproces en het postmodernisme is de discussie over regio en identiteit weer sterk opgeleefd. De geschiedwetenschap kan in deze discussie een belangrijke rol vervullen. Zij zal echter verder moeten gaan dan wijzen op het constructie- en proceskarakter van identiteiten.

Chris Lorenz

De Westforschung - een geval apart?

252

De verklaring waarom er in Duitsland wel een debat over de Westforschung heeft plaatsgevonden en in Nederland niet, is tweeledig. Enerzijds moet worden gekeken naar de voortdurende dominantie van het slachtofferperspectief in Nederland, anderzijds naar het zogenaamde Academische Poldermodel. De functioneringswijze van dit model wordt met behulp van de wetenschapssociologie van Pierre Bourdieu nader geanalyseerd.

Boekbesprekingen

- H. Derks, *Deutsche Westforschung. Ideologie und Praxis im 20. Jahrhundert* (K. van Berkel) 271
- B. Dietz, H. Gabel, U. Tiedau ed., *Griff nach dem Westen. Die 'Westforschung' der völkisch-nationalen Wissenschaften zum nordwesteuropäischen Raum (1919-1960)* (K. van Berkel) 271
- G. Martin, *Past futures. The impossible necessity of history* (H. Simissen) 275
- J. Ernest, *Liberation historiography: African American writers and the challenge of history, 1794-1861* (E. van de Bilt) 277
- L. Raphael, *Geschichtswissenschaft im Zeitalter der Extreme. Theorien, Methoden, Tendenzen von 1900 bis zur Gegenwart* (P. Dassen) 279
- P. Hutton, *Philippe Ariès and the politics of French cultural history* (A. van der Zeijden) 280
- J. G. Manning, *Land and Power in Ptolemaic Egypt. The Structure of Land Tenure* (B. Muhs) 282
- Daniela Hüttinger, *Zum Begriff des Politischen bei den Griechen* (A. van Hoof) 284
- R. Ferwerda ed., *Keizer Julianus: Hymne aan de Moeder der Goden; Hymne aan koning Helios. Saloustios: Over de goden en de kosmos* (S. Evers) 286
- I. Weiler, *Die Beendigung des Sklavenstatus im Altertum* (M.P.B. de Jongh) 288
- S. MacLean, *Kingship and Politics in the Late Ninth Century. Charles the Fat and the End of the Carolingian Empire* (A.J. Bijsterveld) 290
- J. Kuys, *Kerkelijke organisatie in het middeleeuwse bisdom Utrecht* (K. Goudriaan) 292
- J.P. Priotti, *Bilbao et ses marchands au XVIIe siècle, genèse d'une croissance* (R. Fagel) 294
- A.Th. van Deursen, *De last van veel geluk. De geschiedenis van Nederland 1555-1702* (J. de Haan) 296

T.P. Barnard, <i>Multiple centres of authority: Society and environment in Siak and eastern Sumatra, 1674-1827</i> (E. Colombijn)	298
J. Kunisch, <i>Friedrich der Grosse. Der König und seine Zeit</i> (J. Koopmans)	300
R. van Gelder, <i>Napoorra's omweg. Het leven van een VOC-matroos (1731-1793)</i> (E. Kuijpers)	302
J. Koll, <i>'Die belgische Nation'. Patriotismus und Nationalbewusstsein in den Südlichen Niederlanden im späten 18. Jahrhundert</i> (J. Fransen)	304
L. Gall, A. Schultz ed., <i>Wissenskommunikation im 19. Jahrhundert. Nassauer Gespräche der Freiherr-vom-Stein-Gesellschaft</i> (B. Allart)	306
H. Meijer, <i>In Indië geworteld. De twintigste eeuw</i> (H.Th. Bussemaker)	308
M. Duijvendak, B. deVries ed., <i>Stad van het noorden. Groningen in de twintigste eeuw</i> (P. van de Laar)	311
R. Gellately, B. Kiernan ed., <i>The specter of genocide. Mass murder in historical perspective</i> (A. Krijger)	313
E.D. Weitz, <i>A century of genocide. Utopias of race and nation</i> (A. Krijger)	313
Chr. Buckard, <i>Arthur Koestler. Ein extremes Leben 1905-1983</i> (O. Bieringa)	317
W. Melching, <i>Van het socialisme, de dingen die voorbijgaan. Een geschiedenis van de DDR 1945-2000</i> (J. Pekelder)	319

Inhoud

118^e jaargang 2005
nummer 3

Periodicals Reading Room
401 Butler Library

Themanummer 'Religie en Geweld'

onder redactie van Nico Lettinck

Artikelen

Nico Lettinck

Inleiding op het themanummer 'Religie & Geweld'

325

De vraag in hoeverre godsdiensten het gebruik van geweld sanctioneren is actueel, maar niet nieuw. Geweld dat vanuit een bepaalde religieuze overtuiging gemotiveerd wordt, kent een lange traditie. In dit themanummer vormen recente gebeurtenissen aanleiding om het thema 'Religie en Geweld' in een breed historisch perspectief te plaatsen.

Maarten Kuitenbrouwer

Hedendaags oriëntalisme en occidentalisme? Strijdvragen rond 11 september

329

In hoeverre zijn oriëntalisme en occidentalisme nog wijd verbreid in de westerse en niet-westerse wereld? Deze vraag wordt besproken aan de hand van recente literatuur die verscheen na de aanslagen van 11 september 2001. In hoeverre werden de uiteenlopende reacties op deze gewelddadige acties bepaald door westers oriëntalisme en islamitisch occidentalisme? Hoe werd er gereageerd in de publieke opinie en in de media?

Dick Kooiman
Tempel versus moskee
Religie en geweld in India

348

In de geschiedenis van India is regelmatig sprake van gewelddadige conflicten tussen hindoes en moslims. In hoeverre spelen religieuze factoren hierbij een rol? Dit artikel geeft een historiografisch overzicht van de problematiek. Als 'casus' wordt uitgebreid aandacht besteed aan de goed voorbereide verwoesting van de moskee in Ayodhya door hindoes in december 1992 en aan de nasleep.

Doeko Bosscher
Over 'Bloody Sunday' en 'Good Friday'
Religieus geweld in Ulster

366

Op 'Bloody Sunday' (30 januari 1972) werden in Derry 14 katholieke demonstranten door het Britse leger doodgeschoten. Dit betekende het begin van meer dan twintig jaar wreedheid en geweld in Noord-Ierland. Wat ging hieraan vooraf? Hoe heeft het zover kunnen komen en wat zijn de huidige perspectieven voor de beëindiging van het voortdurende geweld in Ulster?

Edwin van Meerkerk
Geweld, geloof, herinnering en identiteit
Hollandse hugenoten en het 'trauma' van 1685

386

De herinnering aan het geweld waarmee de herroeping van het edict van Nantes gepaard ging, is bewaard gebleven bij de hugenoten die naar de Republiek gevlucht zijn. Op welke wijze hebben zij dit trauma verwerkt? Door bestudering van preken en pamfletten van de refugiés is het mogelijk zicht te krijgen op hun groepsidentiteit.

Hans de Waardt
Religie, duivelspact en toverij

400

In de Republiek zijn de processen tegen tovenaars en heksen relatief vroeg gestaakt. Was dit, zoals de gereformeerde theoloog Voetius beweerde, te danken aan de Reformatie of spreiden ook andere factoren een rol om te stoppen met het repressieve geweld tegen andersdenkenden? Welke rol speelde de ontwikkeling van de demonologie in dit proces?

Luc Panhuysen

Het optreden van de wederdopers in Munster, 1534-1535

416

Bij het thema 'Religie en Geweld' in historisch perspectief denkt men al snel aan het gewelddadige optreden van de wederdopers in Munster onder leiding van Jan van Leiden. Hun terroristische acties werden religieus gemotiveerd; de repressie door de overheid was uiterst gewelddadig. Wat waren hun motieven? Wat was het maatschappelijk klimaat in de zestiende eeuw in de Noordelijke Nederlanden en in Munsterland?

Wout van Bekkum

Joodse reacties op het Verdrijvingsedict van koning Ferdinand en koningin Isabel van Spanje (1492)

434

Bij het ontstaan van één Spaans koninkrijk hebben de overheid en de inquisitie nauw samengewerkt om het land vrij te maken van ketterse smetten. In dat kader werden de joden per edict gesommeerd het land te verlaten. Hoe hebben zij dit gedwongen vertrek collectief verwerkt? Op welke manier hebben deze Sefardische joden hun gevoelens verwoord in de literatuur?

Mirjam Schaap

**Een gevecht met twee zwaarden?
Machtsvertoon en geweldpleging bij de hervorming van franciscaanse kloosters rond het midden van de vijftiende eeuw**

448

Ook binnen kloosterordes is sprake geweest van geweldsuitoefening om bepaalde religieus gemotiveerde doelstellingen te bereiken. De strijd tussen de franciscaanse observanten en conventuelen in Mechelen en Amsterdam is hiervan een voorbeeld. Wat waren hun doelstellingen, hun strijdmiddelen en wat was de rol van de overheid in dit conflict?

Mayke de Jong

Het woord en het zwaard

Aan de grenzen van het vroegmiddeleeuwse christendom

464

Voor moderne historici vormen de Saksenoorlogen van Karel de Grote – de brute manier waarop hij de Saksen bij zijn rijk heeft ingelijfd en hen gedwongen heeft zich te laten dopen – een schoolvoorbeeld van religieus gemotiveerd geweld. Twee generaties na hun gedwongen bekering zagen de Saksen Karel de Grote als hun redder. Maar welke invloed hadden die 'trouweloze Saksen' op het zelfbeeld van de Franken als 'volk Gods'?

Contramine

Hans Jansen

De brief van Mohammed B., bevestigd aan het lijk van Theo van Gogh

483

De moord op cineast Theo van Gogh op 2 november 2004 werd door de dader gemotiveerd vanuit bepaalde religieuze argumenten. Aangezien hij een pamflet op het lichaam achtergelaten heeft is het mogelijk zijn motieven historisch en ideologisch te duiden. Op welke teksten beroept hij zich en in welke traditie plaatst hij zichzelf?

Inhoud

118^e jaargang 2005
nummer 4

Artikelen

Ulla Jansz

Onze natuurgelovigen overzee

De afschaffing van de slavernij in de Nederlandse koloniën als mensenrechtenvraagstuk

497

Mensenrechten worden vaak vooral geassocieerd met internationale betrekkingen in de periode na 1945. De geschiedenis van het begrip gaat echter terug tot de Verlichting en in de eerste helft van de negentiende eeuw was de context een nationale. Op wie hadden die rechten toen betrekking? Vielen slaven in de Nederlandse koloniën er bijvoorbeeld ook onder?

Marijke Huisman

Beter dan Thucydides en Wagenaar...

Autobiografieën en de geschiedenis van de eigen tijd, 1850-1918

513

In 1858 prees een criticus van het tijdschrift Vaderlandsche Letteroefeningen de autobiografie van een zwarte vrouw als een ongekend belangrijke bijdrage aan de geschiedschrijving. Zij schreef namelijk een geschiedenis van de eigen tijd. Daarmee voorzag deze 'amateur' volgens Marijke Huisman in een lezersbehoefte aan actuele ervaringsverhalen die niet werd bevredigd door de professionele geschiedschrijving, de journalistiek en de roman.

Frederik Verleden

Hendrik de Man, 'een minister in hemdsmouwen'

Ministerschap en politieke stijl als invulling van een nieuw socialisme (1935-1938)

533

'Quel singulier personnage', omschreef Achille Delattre, partijgenoot en collega-minister, ooit de Belgische socialist Hendrik de Man (1885-1953). De verklaring voor het onbegrip dat hij als politicus opstapelde is te vinden in zijn theoretische werken. Zijn ambitie als minister reikte veel verder dan de strijd tegen de Grote Depressie, waarmee hij als geestelijke vader van het 'Plan van de Arbeid' bekend is gebleven.

Bas von Benda-Beckmann

Trommelen tegen Faust

Nationaal-socialisme, schuld en intellectuele verantwoordelijkheid in *Doktor Faustus* en *Die Blechtrommel*

551

De romans Doktor Faustus en Die Blechtrommel zijn belangrijke bronnen voor een inzicht in de West-Duitse omgang met het nazi-verleden. Dit artikel plaatst een aantal kanttekeningen bij de wijze waarop deze romans tot nog toe zijn geïnterpreteerd en tracht de romans in eerste instantie als autonome interpretaties van de Duitse geschiedenis te behandelen. Daarbij is het de vraag hoe deze vaak als zeer verschillend beoordeelde literaire werken het nationaal-socialisme probeerden te duiden en op welke wijze zij deel uitmaken van een breder debat over schuld en verantwoordelijkheid.

Contramine

Een discussie over een ethische code voor historici, zoals die in het buitenland wordt gevoerd, ontbreekt in Nederland en Vlaanderen. Tegenstanders vinden een code overbodig omdat de historische professie doordrongen is van de noodzaak integer naar de historische waarheid te zoeken. Voorstanders vinden dat duidelijkheid is gewenst over de fundamenteën en grenzen van het beroep. Wie heeft gelijk? Antoon De Baets en Ed Jonker gaan hierover in debat.

Antoon De Baets

Argumenten voor en tegen een ethische code voor historici

564

Ed Jonker

Geen etiquette, wel ethiek

572

Antoon De Baets

Ethische codes als kompassen: een nawoord

581

Plus een reactie op het recente themanummer over Religie & Geweld

Hans Feddema

Geweld religieus noemen maakt het nog niet religieus

583

Boekbesprekingen

Louis Swinkels ed., <i>De Bataven. Verhalen van een verdwenen volk</i> (M. Eickhoff)	585
Cees Slegers, <i>Mensen uit de kringen van Brabants Heem: heemkundebeoefening in Noord-Brabant</i> (J. Godschalk)	587
John H. Oakley, <i>Picturing Death in Classical Athens. The Evidence of the white Lekythoi</i> (O. Borgers)	589
Michael P. Speidel, <i>Ancient Germanic warriors. Warrior styles from Trajan's column to Icelandic sagas</i> (L. de Blois)	591
Mary T. Boatwright, Daniel J. Gargola en Richard J.A. Talbert, <i>The Romans. From village to empire. A history of Ancient Rome from Earliest Times to Constantine</i> (E. Moormann)	592
T.P. Wiseman, <i>The Myths of Rome</i> (P. van Nuffelen)	594
Eginhard Meijering, <i>Geschiedenis van het vroege Christendom. Van de jood Jezus van Nazareth tot de Romeinse keizer Constantijn</i> (J. den Boeft)	596
Saskia Bogaart, <i>Geleerde kennis in de volkstaal. Van den proprietyten der dinghen</i> (K. van 't Land)	598
Wim Blockmans en Nicolette Mout ed., <i>The World of Emperor Charles V</i> (R. Fagel)	600
Malyn Newit, <i>A History of Portuguese Overseas Expansion, 1400-1668</i> (R. Hoekstra)	602
Julie Versele, <i>Louis del Rio (1537-1578). Reflets d'une période troublée</i> (P.P.J.L. van Peteghem)	604
Fernand Vanhemelryck, <i>Marginalen in de geschiedenis: over beulen, joden, hoeren, zigeuners en andere zondebokken</i> (J. Kusters)	606
Peter Burke, <i>Languages and communities in early modern Europe</i> (M.E.H.N. Mout)	608
Siep Stuurman, <i>François Poulain de la Barre and the Invention of Modern Equality</i> (J.J.V.M. de Vet)	610
Arianne Baggerman en Rudolf Dekker, <i>Kind van de toekomst. De wonderde wereld van Otto van Eck</i> (H. Röling)	612
Werner Faulstich, <i>Die bürgerliche Mediengesellschaft (1700-1830)</i> (J. de Kruif)	614
Jeroen Blaak, <i>Geletterde Levens: Dagelijks lezen en schrijven in de vroegmoderne tijd in Nederland, 1624-1770</i> (J. de Kruif)	614
Jurrien van Goor, <i>Prelude to Colonialism. The Dutch in Asia</i> (H. Bonke)	616
E.A. Wrigley, <i>Poverty, progress and population</i> (W. Fritschy)	618
Jean-Luc A. Chartier, <i>Portalis. Le père du Code civil</i> (A.J.C.M. Gabriëls)	620
Jos Perry, <i>Ons fatsoen als natie. Victor de Stuers 1843-1916</i> (H. Henrichs)	622
John F. Pollard, <i>Money and the Rise of the Modern Papacy. Financing the Vatican, 1850-1950</i> (J. Art)	624

Thomas Ferenczi ed., <i>La politique en France. Dictionnaire historique de 1870 à nos jours</i> (J.W.L. Brouwer)	626
Madelon de Keizer en Sophie Tates ed., <i>Moderniteit. Modernisme en massacultuur in Nederland 1914-1940</i> (M. Broksma)	628
Peter D. Stachura, <i>Poland 1918-1945. An Interpretive and Documentary History of the Second Republic</i> (H.W. Hoen)	630
Anita Ziegerhofer-Prettenthaler, <i>Botschafter Europas. Richard Nikolaus Coudenhove-Kalergi und die Paneuropa-Bewegung in den zwanziger- und dreissiger Jahren</i> (A. van Heerikhuizen)	632
Jozef Vos, 'Het doorgestreepte blijft te lezen'. <i>De holocaust en de kunsten in Nederland</i> (M. Halbertsma)	634
Zachary Lockman, <i>Contending Visions of the Middle East: The History and Politics of Orientalism</i> (R. Kalvelagen)	636
Beatrice de Graaf, <i>Over de Muur. De DDR, de Nederlandse kerken en de vredesbeweging</i> (A. Beening)	638